

Sa'diy Sheroziyning " Guliston" Asarida Ta'lim - Tarbiya Masalalari Mazmuni

Yo'ldosheva Gulhayo Qahramon Qizi

Denov Tadbirkorlik Va Pedagogika Instituti Pedagogika Fakulteti

Pedagogika Yo'nalishi 8-P-22 Guruh 2-Bosqich Talabasi

Shomurotov Ulugbek Melikboboyevich

Denov Tadbirkorlik Va Pedagogika Instituti

Pedagogika Va Psixologiya Kafedrası

O'qituvchi U.Shomurotov@Dtpi.Uz

+998915107420

Anotatsiya Ushbu maqolada Sharq allomalarining buyuk vakili Abu Abdulloh Mushrifiddin ibn Muslihiddin Sa'diy Sheroziy asarlarida ta'lim va tarbiyaning keng yoritilganligi va bu axloqiy qarashlarning bugungi kundagi o'rni haqida so'z yuritilgan.

Kalit s'oz Alloma, sharq, pedagogik qarash, Sa'diy, mutaffakir, nizomiya.

Anotation: In this article, the great representative of the scholars of the East, Abu Abdullah Mushrifiddin ibn Muslihiddin Saadi Shirazi, is widely covered in the works of education and upbringing, and the role of these moral views is discussed today.

Key words: Alloma, Sharq, pedagogic view, Sa'di, thinker, regulation

Kirish Biz o'zbek adabiyoti tarixini, adabiyotini o'rganar ekanmiz, boy madaniyadabiy an'analariga ega bo'lgan xalqimizning Sharqdagi ko'pgina qo'shni-qardosh xalqlar bilan yaqin aloqada bo'lib kelganliklarini ko'ramiz. Turli etnik qatlamlarga mansubliklaridan qat'iy nazar o'zbek, tojik, ozarbayjon va Sharqdagi qator boshqa xalqlar asrlar davomida deyarli bir-xil siyosiy- ijtimoiy sharoitda yashaganlar, ishlab chiqarishda birga qatnashganlar, zulm va zo'rlikka qarshi birgalashib bosh ko'targanlar. Bu xalqlar o'rtasidagi madaniy-adabiy aloqalar shu zaminda paydo bo'lgan va rivojlangan. Sharq xalqlari o'rtalaridagi munosabatlar qardoshlik, vafodorlik asoslariga qurilgan bo'lib, bu xalqlarning bir-biriga yaqinlashuvi, o'rtada jonli mushtarak bir madaniyat yaratishga yordam berib keldi. Xonlar, beklar o'rtasida butun o'rta asr davomida hukmron bo'lib kelgan qonli urushlar, nifoqlar xalqning ma'naviy jipsligiga rahna sololmadi. O'zbek adabiyotining Sharqdagi ko'pgina adabiyotlar bilan yaqinligi o'zaro munosabatlar tarixida hamisha muhim jarayon sifatida ko'zga tashlanadi.

Asosiy qism Bu buyuk allomaning to'liq ismi Abu Abdulloh Mushrifiddin ibn Muslihiddin Sa'diy Sheroziy bo'lib, Sharq va G'arbda Shayx Sa'diy degan nom bilan ulug'lanadi. Donishmand shoir Muslihiddin Sa'diy ijodining dovrig'i Sherozdan Qashqargacha, Xitoy, Hindiston va Misrdan Shimoliy Afrikagacha yoyilgani bois unga "Shayx" ya'ni, ustoz nomi berilgandir. Olim va tarjimon Sh.Shomammedovning ta'kidlashicha, [mutafakkirning nomi](#), tug'ilgan yili, taxallusi turli manbalarda turlicha ko'rsatilgan. Xususan, ayrim manbalarda allomaning nomi Mushrifiddin ibn Muslihiddin Abdulloh, boshqa manbalarda esa Muslihiddin Sa'diy Sheroziy deya keltirilgan. Alloma tavallud topgan yil ham turlicha ko'rsatiladi. Chunonchi, mazkur sana ba'zi manbalarda hijriy 580 (milodiy 1184), hijriy 589 (milodiy 1193) hamda milodiy 1204 yil tarzida qayd etiladi. Adibning o'ziga "Sa'diy" taxallusini tanlashiga ham tadqiqotchilar turlicha yondoshadilar. Ana shunday yondoshuvlarning birida mutafakkir mazkur taxallusni forslar orasida mashhur bo'lgan hamda Otabek hokimlari sulolasini boshlab bergan Sa'd binni Zangi nomi asosida tanlaganligi qayd etilsa, yana bir boshqa o'rinda esa ushbu sulolaning vakili hisoblangan Sa'd II, ya'ni, Sa'd ibn Abubakr nomiga nisbat berish tarzida qabul qilganligi e'tirof etiladi. Muslihiddin Sa'diyning umumiy yoshi xususida ham turlicha fikrlar mavjud, ayrim tadqiqotchilar allomaning 102 yoshga kirib vafot etganligiga urg'u bersalar, boshqa bir tadqiqot natijasi adibning 120 yil umr kechirganligidan dalolat beradi. Aksariyat manbalarda mutafakkirning vafoti yili hijriy 691 (milodiy 1291-1292) yil deb belgilangan.

Muslihiddin Sa'diy ko'hna Eronning qadimiy shahri sanalgan Sherozda tug'iladi. Uning otasi Sheroz hokimi Otabek Sa'diyning mulozimlaridan biri bo'lgan. Yosh Muslihiddin otasidan erta ajraladi. Shu bois unga saroy nafaqasi belgilanadi. Muslihiddin boshlang'ich ma'lumotni Sheroz shahrida oladi, so'ngra Bag'dod shahriga borib, u yerda mashhur "Nizomiya" madrasasida tahsilni davom ettiradi. U madrasada ta'lim olish chog'ida arab va fors tillari grammatikasi hamda adabiyotlari asoslarini chuqur o'zlashtiradi. Sharq falsafasi asoslarini katta qiziqish bilan o'rganadi. Madrasada tahsil muddatini tamomlagach, Sharqning eng mashhur, shu bilan birga ilm-fan va madaniyat o'choqlariga aylangan shaharlar bo'ylab sayohatga chiqadi. Mufakkirning komil insonni tarbiyalash jarayonida muhim ahamiyat kasb etuvchi "Guliston" asari Sharq xalqlarining pedagogik fikrlari tarixida o'ziga xos uslubga ega didaktik asar sifatida tan olingan. Ushbu asar muallifning boy hayotiy tajribasi asosida yaratilganligi bilan ham qimmatlidir. Taniqli sharqshunos olim Sh.Shomuhamedovning ta'kidlashicha, "Guliston" asari XVII asrdayoq frantsuz, nemis va lotin tillarga tarjima etilgan va G'arb mamlakatlarida katta shuhrat qozongan. Asar sakkiz bobdan iborat bo'lib, ularning har birida axloqiy tarbiyaning u yoki bu jihatlari borasida so'z yuritiladi. Asarning tarkibiy tuzilmasidan o'rin olgan boblar quyidagicha nomlangan: «Podshohlar odati bayoni» (I-bob), "Darveshlar axloqi bayoni" (II-bob), "g'anoatning fazilati bayoni" (III-bob), "Sukut saqlashning foydalari bayoni" (IV-bob), "Zaiflik va keksalik bayoni" (V-bob), "Ishq va yoshlik bayoni" (VI-bob), "Suhbat qoidalari bayoni" (VIII-bob). "Guliston"ning mundarijasidan ham anglanadiki, asar mazmun va mohiyatiga ko'ra insonni yetuklik, kamolotga yetaklovchi omillar to'g'risidagi ma'lumotlarni yoritishga xizmat qiladi. Asarda Abu Nasr Forobiy, Yusuf Xos Hojib hamda Nizom ul-Mulk kabi mufakkirlarning asarlarida bayon etilgani kabi insonning baxtli, saodatli bo'lishini ta'minlay oluvchi jamiyat, fozil, odil va adolatli hukmdor hamda uning fazilatlari, saroy a'yonlari va ularning ma'naviy-axloqiy qiyofasi, davlatni adolatli boshqarish shartlari, shuningdek, mavjud jamiyatda ustuvor o'ringa ega bo'lgan axloqiy me'yorlar xususida so'z yuritiladi. Mufakkirning nuqtai nazariga ko'ra, tabiatan olib qaraganda hukmdor ham oddiy inson sanaladi, u ham shaxsiy manfaatlari yo'lida harakat qilish huquqiga ega, biroq zimmasiga yuklangan ijtimoiy vazifaga ko'ra u el-yurt manfaatini shaxsiy manfaatlaridan yuqori qo'yishi shart. Hukmdor, eng avvalo, yurt tinchligi va xalq farovonligini ta'minlash yo'lida sabot bilan kurashar ekan jamiyat taraqqiy etadi. Muslihiddin Sa'diy podshohlarning yuksak insoniy sifatlarga ega bo'lishlarini orzu qiladi. Elu yurt hukmdori sifatida e'tirof etilgan inson quyidagi fazilatlarni o'z qiyofasida namoyon eta olishi maqsadga muvofiqdir: adolatli, tadbirli, g'ayratli, shijoatli, fahm-farosati, bilimdon, dono, ziyrak, oliyjanob, saxovatli, jasur, mard hamda fuqarolariga nisbatan g'amxo'r bo'la, shuningdek, do'st bilan dushmanni farqiga bora olish. Muayyan mamlakat fuqarolariga yetakchilik, boshchilik qilayotgan podshohlarning yuqorida qayd etilgan fazilatlar egasi bo'lishlari hayotiy zaruriyatligini muallif ibratli hikoyatlar misolida ochib beradi.

Ta'lim ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan va shaxs, oila, jamiyat va davlat manfaatlarini ko'zlab amalga oshiradigan shuningdek, ma'lum bilimlar, ko'nikmalar, qadriyatlar, tajriba va kompetentsiya yig'indisi bo'lgan intellektual, ma'naviy-ma'rifiy ta'limning yagona yo'naltirilgan jarayoni – shaxsning ijodiy, jismoniy va kasbiy rivojlanishi, uning ta'lim ehtiyojlari mahsulidir. Tarbiya bugungi hayotimizdagi muhim masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Qadim tariximiz namoyondalari ham bu haqda o'z mustaqil fikrlarini bildirib kelmoqdalar. Masalan, alloma, shoir va donishmandlar orasida mashhur va qomusiy talant egalaridan biri Kamoliddin Husayn Voiz Koshifiy o'zining pedagogik qarashlarida bolalarda mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirish masalasiga alohida e'tibor beradi. Ota – onalar muallimlardan bu masalaga alohida ahamiyat berishni talab etadi. Bu masalada oilaviy hamda tashqi muhit muhim o'rin tutadi. Bola to'g'ri so'zli, va'daga vafodor, yaxshi xulqli qilib tarbiyalanishi kerakligini aytadi. Bu ta'limiy asarda yozuvchi o'z davrida eng muhim va katta-katta siyosiy, iqtisodiy voqealarni aks ettirar, axloqiy normalarni talqin etar ekan, o'sha davr kishilarining xilma-xil obrazlarini yaratdiki, bu obrazlarning umumlashtiruvchi kuchi ham, ta'sir doirasida ham shoirning o'z yurti va davri chegarasidan chiqib ketadi. Uning ilg'or orzulari umumbashariyat orzulari bilan hamohang. Shuning uchun ham bu asarlar jahon adabiyoti durdonalari qatoridan joy

olgan. Saʼdiy oʻz zamonining yetuk pegagogi, dono, insondoʻst, murabbiy shoiri, chuqur psixolog olimi boʻlgan. Bu ulugʻ donishmandning keng va rang- rang ijodida biz yorqin misralar bilan bir qatorda u yashagan davrning qora tamgʻasi tushgan dogʻlarni ham koʻrazmiz. “Guliston”— fors-tojik didaktik adabiyotining choʻqqisi hisoblanadi. U “pandu nasihat va odob-axloq kitobi sifatida shuhrat qozongan. Umrining koʻp qismini sayohatlarda oʻtkazgan, koʻp xalqlar, millatlar elatlar hayotini kuzatgan, turli tabaqa kishilari bilan muloqotda boʻlgan Saʼdiy koʻrgan-kechirganlarini, hayotiy tajribasini umumlashtirib, ularni yuksak badiiy shaklda, qisqa-qisqa, ammo gʻoyat shirali, taʼsirchan musajjaʼ nasriy jumlar va sheʼriy baytlar bilan ziynatlab, oʻziga xos hikoyatlar toʻplamini yaratgan. Ularda donishmand bir hakim insonning zakovati, nasihatlar ham, yengil hazil-mutoyiba, lutfu nuqtadonligi ham, his-tuygʻularga limmo-lim shoirona mahorati ham mujassam. Shu sababli har xil toifadagi, turli tabʼli odamlar —”Guliston”dan bahra ola biladilar “ (N.Komilov). Bir olim shahzodaga taʼlim berar, lekin uni kaltaklab, qattiq azoblardi. Bir vaqt shahzoda toqat qila olmay shikoyat qilgani otasi huzuriga bordi va koʻylagini koʻtarib, majruh badanini koʻrsatdi. Otasining yuragi achidi, muallimni chaqirib unga dedi: “Mening oʻgʻlimga bergan bu aziyatingni biror fuqaro farzandiga ravo koʻrmaysan, buning sababi nima?” Muallim dedi: “Buning sababi shuki, andisha bilan gapirmoq va maqbul harakat qilmoq lozimdir. Bu qoida barchaga barobar, xususan, podshohlarga aloqadordir, chunki ularning qilgan ishlari va gapirgan gaplari tillarda doston boʻlib ketadi, lekin avomning gapirgan gap-u xatti-harakati bunday ahamiyatga molik emas. Darvesh agar yuz nomaʼqul ish qilsa, Biriga ham doʻstlar qilmas eʼtibor. Ammo podshoh biror hazil soʻz desa, Iqlimdan iqlimga oʻtadi takror. Shuning uchun shahzodalarning ustozlari podshoh farzandlarining axloqini tarbiyalashda yanada ziyodroq saʼyi harakat koʻrsatmoqlari vojibdir”. Kimga yoshligidan berilmas odob, Ulgʻaygach boʻladi baxtsiz, dili gʻash. Hoʻl novda egilar qay xilda egsang, Quruqni toʻgʻrilar faqat oʻt-otash. Ustodning tutgan tadbiri va oqilona javoblari podshohga maʼqul tushdi. Podshoh unga libos va boshqa inʼomlar berdi hamda martabasini oshirdi. Tilla-kumush bari chiqsa ham toshdan, Barcha toshda oltin boʻlmogʻi gumon. Suhayl nur sochadi har yoqqa birdan, Bir yerda charm-u, bir yerda saxtiyon Xulosa qilib aytganda, Muslihiddin Saʼdiy oʻzining — “Guliston”asarida inson kamolotining asosiy omillari sanalgan maʼnaviy-axloqiy hamda jismoniy kamolotga erishishning inson hayotidagi ahamiyati, ilm oʻrganishning oʻziga xos afzalliklari, muayyan kasb yoki hunar oʻrganishning oʻziga jihatlari, shuningdek, insonda axloqiy sifatlarni tarbiyalash masalalari xususida soʻz yuritadi.

Xulosa Yurt obodligi, mamlakatlar oʻrtasidagi tinchlik-totuvlik kishilarning azaliy orzusi boʻlgan. Xalqlar oʻrtasidagi doʻstlikning rivojida ular oʻrtasidagi siyosiy, iqtisodiy, madaniy aloqalar muhim omil sanalgan. Xalqlar oʻrtasidagi madaniy aloqalar rivojida badiiy adabiyotning oʻrni beqiyosdir.

Fors-tojik adabiyoti klassiklari Rudakiy, Firdavsiy, Hofiz, Saʼdiy kabi ijodkorlar dunyo miqyosida tanilib, boshqa xalqlar adabiyotiga ham katta taʼsir oʻtkazgan. Nemis shoiri Gyote Saʼdiyni “juda mahsuldor va fayzli, hayot tajribasi bilan boyigan juda yaxshi shoir”, - deb hisoblagan. Fransuz yozuvchisi Volter “Guliston”dan xabardor boʻlgan va baʼzi sheʼrlaridan foydalangan. Saʼdiy sheʼrlari nemis, fransuz, rus tillariga tarjima qilingan. Muslihiddin Saʼdiy oʻzining “Guliston” asarida inson kamolotining asosiy omillari sanalgan maʼnaviy-axloqiy hamda jismoniy kamolotga erishishning inson hayotidagi ahamiyati, ilm oʻrganishning oʻziga xos afzalliklari, muayyan kasb yoki hunar oʻrganishning oʻziga jihatlari, shuningdek, insonda axloqiy sifatlarni tarbiyalash masalalari xususida soʻz yuritadi. Alloma ilm oʻrganish jarayonida munozara uslubidan foydalanish maqsadga muvofiq ekanligini taʼkidlaydi. Muslihiddin Saʼdiyning nuqtai nazariga koʻra, bahs-munozara oydin boʻlmagan fikrlarni oydinlashtirish, aniq boʻlmagan dalillarni asoslash, shuningdek, haqiqatni toʻlaqonli anglashga yordam beradi. Bahs-munozarani tashkil etish maʼlum qoidalarga asoslanishi zarur. Chunonchi, oʻzgalarning fikrini diqqat bilan tinglay olish, oʻz fikrini ilgari surishda ishonchli dalillardan foydalanish, asosli boʻlmagan dalillarni keltirish orqali vaqtni behudaga sarf etmaslik, nodon bilan bahslashmaslik. Allomaning fikricha, quyidagi fazilatlarni oʻz qiyofasida mujassam eta olgan insongina haqiqiy maʼnoda komil, yetuk inson sanaladi: bilimli, mehnatsevar, kamtar,

oliyjanob, himatli, saxovatli, saxiy, shijoatli, g'ayratli, hat'iyatli, mard, jasur, jismonan kuchli, to'g'riso'z, bergan va'dasiga vafodor, adolatli, do'stga sodiq, o'z kuchi va mehnatiga tayanib ish ko'ruvchi va hokazolar. Mufakkir tomonidan ta'lim-tarbiya masalalariga bag'ishlab yaratilgan asarlar hamda ularning mazmunida ilgari surilgan g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ular pedagogik fikr taraqqiyotida o'ziga munosib o'ringa egadir. Shu asarlar bunyodkori ming-minglab qalam sohiblariga ijod sirlaridan saboq aytadi, ustozlik qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shayx Sa'diy Sheroziy. Guliston. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomli xalq merosi nashriyoti, 1993. - 247 b.
- 2 Xayrullaev M.M. Uyg'onish davri va Sharq mutafakkirlari. Toshkent: O'zbekiston, 1971. - 310 b.
3. Hayitmetova A. "Bo'ston" va o'zbek adabiyoti // Shayx Sa'diy va o'zbek adabiyoti. - Tehron-Toshkent, 2004. 42-b.